

Vikingenes datter- valkyrienes mor

EN PRESENTASJON AV FORFATTEREN MARTHA OSTENSO (1900-1963)

AV NAN BENTSEN SKILLE

En kvinnelig amerikansk litteraturforsker fikk for noen år siden de ideen at hun ville lage en antologi som skulle vise kvinneskikkelser som var selv-bevisste, uavhengige og modige, og som samtidig ble framstilt som sunne og veltilpassede mennesker.

Hun syntes at mange feminister var for opptatt av de «svake» personene i litteraturen; av kvinner med lav status og lite selvtillit. Nå var det på tide å trekke fram de positive rolle-mønstrene, mente hun.

For å sette ideen ut i livet, skrev hun til over 150 personer som underviste i litteratur, og ventet seg en flom av artikler i retur. Men ingen ting skjedde. Ikke en av alle disse ekspertene kunne vise til en kvinnelig romanskikkelse med så mange positive egenskaper samlet på ett brett.

Jeg syntes dette virket litt merkelig, og begynte å tenke gjennom de bøkene jeg selv har kjennskap til. Resultatet var ganske nedslående. Satt på spissen, kan man si at enten er kvinner i litteraturen framstilt som såkalt veltilpasset men totalt selv-utslettende, å la den utopiske Agnes i Charles Dickens' roman *David Copperfield*, eller så er de bevisst-gjorte men halv-gale, slik som Anna Wulf i Doris Lessings roman *Den gyldne notisbok*. En god skildring av en som beveger seg fra den første tilstanden og over i den andre, finner vi i Ebba Haslunds *Bare et lite sammenbrudd*.

Forfatter med sterke kvinneskikkelser

Og dog alikevel, — det finnes da vitterlig kvinner i litteraturen som er både viljesterke og handle-

kraftige, selv om de kanskje ikke svarer 100% til det etterlyste idealet. Det perfekte er som kjent vanskelig å finne; det gjelder såvel for kunsten som for virkeligheten.

Martha Ostensos er navnet til en norsk-kanadisk-amerikansk forfatter som fortjener å bli lest av et større publikum, nettopp fordi hennes kvinneskikkelser er spennende og «annerledes». De er hverken nevrotiske eller sløve, ikke er de spesielt vevre og sarte, heller, men intelligente og aktive mennesker som kjenner sitt egenverd. Her er et glimt av en av Martha Ostensos mange «sterke» kvinner:

I romanen *The Mad Carews*, som er utgitt på norsk under tittelen *Slegten*, møter vi Elsa Bowers, åtte år, som ligger flat på magen i låvedøra, fortapt i sine fundringer over verdens urettferdighet. Det kommer rikfolk til gårds, og en nedlatende guttunge kommer bort til henne og vil vite hvem «Lenny» er.

«Det er broren min, Leon», svarte Elsa olmt. «Aah,» sa gutten idet han plukket opp en stein og kylte den inn i buskaset. «Jeg trodde kanskje det bare var enda en jente.»

Elsa kjente seg med ett varm og sint. Hun blunket fort.

«Hah», sa hun med forakt. «Jeg gikk i overalls i to hele somre nede i Iowa. Jeg kunne gått i overalls enda, det er bare det at jeg liker kjole bedre.» Gutten smilte tørt og overbærende, som om han for lengst var vokst fra slike diskusjoner. Diskré skiftet han emne.

«Hva heter du?» spurte han.

«Elsa Margaret Hermina Bowers,» kunngjorde hun stolt, idet hun løftet haken ved den

første stavelsen i hvert navn og lukket øynene halvt igjen.

«Jøss! Hvordan kan du huske alt det?»

Bayliss Carew, som gutten heter, blir senere Elsas ektemann, og hans konservative slektninger tar det for gitt at dermed er Elsas vilje i mannens lomme.

Etter den del lyssky spekulasjoner finner familiens overhode ut at det er best å flytte syd-over til nye beitemarker, men Elsa nekter å bli med. Hun stiller mannen ovenfor et ultimatum, idet hun gjør det klart at «ikke engang for Bayliss og all hennes kjærlighet til ham, ville hun følge i kjølvannet til de selv gode Carewene.»

Før siste kapittel er slutt, har både Bayliss og hans familie fått lære seg Elsas fulle navn.

Marta Ostensos bakgrunn

Martha Ostensos, eller Østensjø, som var hennes opprinnelige navn, ble født den 17. september 1900 i Haukeland ved Bergen. Dette var hjemstedet til hennes mor, Lena Tungeland. Faren, Sigurd Brigst Østensjø, kom fra Hardanger, fra stedet med samme navn. Han hadde eventyrlyst i blodet, og i 1902 emigrerte den unge familien til USA. Marta forteller selv:

Min barndom er historien om sju små landsbyer i Minnesota og Sør Dakota. I en av dem, på den sand-farvede prærien i Sør Dakota, var det at jeg lærte å snakke engelsk. Og det var mens vi bodde i en småby i Minnesota at jeg begynte å levere regelmessige bidrag til barnesiden i «The Minneapolis Journal», og ble belønnet for mine litterære prøveballonger med 80 cent per spalte.

Da jeg var femten år, tok jeg farvel med De Sju Små Byene. Min fars rastløshet drev oss nordover mot nye landområder.

Familien Ostenso slo seg ned i Manitoba i Kanada, og Martha fikk gå på skole, slik at hun kunne ta seg arbeid som lærer på landet. 17 år var hun da hun første gang holdt skole for barna i det skandinaviske settler-distriktet. Ved å arbeide som lærer om sommeren og som free-lance-journalist om vinteren, greide hun å tjene såpass at hun kunne studere ved universitetet i Manitoba. Høyere utdanning var ellers den gang en luksus som var forbeholdt gutter og rikfolk.

Som faren, lengtet Martha ut mot en større verden, og i 1920 reiste hun alene til New York. Her arbeidet hun en tid som sosialarbeider i slummet i Brooklyn, men fant etterhvert ut at dette ikke passet for henne. Hun fortsatte å skrive, og i 1924 fikk hun utgitt sin første bok, en liten diktsamling kalt *A Far Land*.

Gjennombrudd som forfatter

Martha Ostenso, som hun nå kalte seg, vakte ikke særlig oppmerksomhet som lyriker, men hennes debut som roman-forfatter året etter, foregikk derimot under stor ståhei.

Forlaget Dodd, Mead & Co. lyste ut en forfatter-konkurranse, og lovet en førstepris på hele 13 500 dollar for den beste romanen. Blant 1389 innsendte manuskripter (så mange påsto ihvertfall forlaget at det kom inn,) ble *The Passionate Flight* av

Martha Ostenso

Martha Ostenso utpekt som vinner.

Dette var en roman som bygde på hennes opplevelser som lærer blant de skandinaviske nybyggerne i Manitoba. Den gir et livaktig og usminket bilde av maktkampen mellom den tyranniske farmeren Caleb Gare og hans opprørske datter Judith, som lengter bort fra slitet på gården.

Om Judith, som er en av Martha Ostensos mest bemerkelsesverdige kvinneskikkelser, heter det at

Hun hadde en sterk og trassig kropp, brystkassen var høy og bred som på en gutt. . . Hun gikk i overalls og en tykk genser, og sto med bena plantet godt i bakken, som om hun var

forberedt på å ta imot eller gi fra seg slag.

Mellom Judith og Caleb står moren Amelia, trellbundet av sin frykt for at hennes feiltrinn fra ungdomsårene skal bli røpet.

Mye av handlingen blir sett gjennom Lind Archers øyne, den unge læreren som losjerer hos familien Gare. Hannes kjærlighetshistorie med Amelias illegitime sønn er skildret mindre realistisk enn konflikten mellom Caleb og hans familie, og i denne delen av fortellingen forekommer det også en del klisjeer fra tradisjonell guvernantelitteratur. Helhetsinntrykket er likevel godt; dette er en fortelling som ikke bare er romantisk, men også spennende, tankevekkende og velkonstruert. Det ble slått stort opp

at vinneren av forfatter-konkurransen var en ung kvinnelig debutant, og forlaget måtte stadig trykke flere opplag av romanen, som i mellomtiden hadde fått den nye titelen *Wild Geese*. Den ble ganske snart oversatt til en rekke språk, også til norsk, og her fikk den navnet *Grågås*.

Etter den sensasjonelle starten i 1925, fulgte det med jevne mellomrom nye bøker fra Martha Ostensos hånd, også etter at hun i 1944 giftet seg. Hennes forfatter-skap teller tilsammen 17 utgivelser, de fleste er romaner. Den siste boken, *A Man Had Tall Sons*, kom så sent som i 1958.

Hovedtema

Skulle man trekke fram et hovedtema hos Martha Ostenso, måtte det være at mennesket ikke lever av brød alene. Materiell velstand er nok et stort gode, men i seg selv kan det aldri skape eller erstatte trivsel og samhørighet mellom mennesker.

Mange av de nybyggerne hun skildrer, pålegger seg selv og sin familie det hardeste slit og de bitreste forsakelser for å virkelig gjøre drømmen om sitt eget kongerike i det nye landet. Rikdommen var opprinnelig ment som et middel til et bedre liv — i videste forstand; den skulle gi frihet, trygghet og et grunnlag for trivsel og utvikling hos alle i familien.

Men underveis blir den et mål i seg selv, og et middel til makt over andre. I mellomtiden er mye ødelagt som aldri kan gjøres godt igjen, og for den som ikke deler nybyggerens visjon, men som lengter etter kjærlighet, frihet og fellesskap, blir gården et sted hvor det er umulig å leve; den blir et sted å flykte fra.

For nybyggeren kommer erkjennelsens bitre øyeblikk når de som skulle nyte fruktene av strevet vender ryggen til og sier nei takk. Det var ikke dette de hadde bedt om.

I *Grågås* er det Caleb Gare som med sin griskhet og sitt maktmisbruk tvinger familien i kne, for siden å få en tragisk slutt på sitt eget liv.

I *Slegten*, derimot, ser vi at Martha Ostenso antyder en positiv løsning på konflikten mellom de materielle og de ideelle krav. Elsa godtar at Bayliss vil legge de vakre myrene ved Elder's Hollow under plogen, mens han på sin side godtar Elsas krav om lojalitet og moralsk standhaftighet.

I disse to romanene er det mennene som representerer den materielle siden, men slik er det slett ikke i alle av Martha Ostensos bøker.

Hattie Murker, som er hovedpersonen i *Gry*, er en sanselig og viljesterk kvinne som grådig karrer til seg av livets goder uten å ta hensyn til andre. Heller ikke hun går ustraffet; hun mister Lucian Dorrits kjærlighet, og oppdager sine feiltrinn for sent.

Hun hadde lagt så mange planer, pønsket ut så mange strategier, hun hadde grepet alt som kom innenfor rekkevidde og formet det så omhyggelig — men til hvilken nytte?

Resolutt, ja nesten hensynsløst, hadde hun tilrettelagt sitt liv, bare for å oppleve at alt brøt sammen i kaos.

Her ser vi tydelig at viljestyrke og handlekraft ikke alltid blir sett på som gode egenskaper, heller ikke hos kvinner.

Den mest nyanserte analysen av en person som er sterk, både på godt og ondt, finner vi i romanen *O River, Remember*. Magdali og Ivar Vinge kommer til Red River Valley i 1870, han med drømmen om å dyrke jorda, hun med drømmen om å bli rik. Begge har pågangsmot og arbeidsevne, men i tillegg til disse egenskapene har Magdali en intelligens og en hensynsløshet som gjør at hun blir den som tar ledelsen av familien i sine hender.

Med årene får de fem barn og en stor gård. I tillegg til dette, er Magdali drivkraften som får igang skole, som organiserer menigheten, og sørger for at jernbanen kommer distriktet til gode. Hun blir snart så oppslukt av sin egen suksess, at hun dirigerer både mann og barn uten å ta hensyn til hva de selv ønsker å få ut av sine liv.

Magdalis egoisme blir kostbar for barna, som enten gir etter eller går til grunne i konflikten med den viljesterke moren. Likevel blir hun ikke fordømt.

I en samtale med sønnen, sier Ivar som nå er en eldre mann:

Din mor ble for mye for oss alle sammen. Hun var alltid den sterke. Men vi må ikke glemme at vi trengte de sterke i den tiden da hun kom hit til dalen.

Martha Ostensos plass i litteraturhistorien

Martha Ostensos renomé som forfatter er basert på flere forhold.

I Kanada er hun først og fremst kjent som en av de tidligste representantene for realismen innen den unge nasjonens litteratur. USA gjør også krav på henne som en av sine pioner-forfattere. Levende og troverdig skildrer hun nybyggerlivet på de endeløse slettene på begge sider av grensen.

Det er enkle menneskers hverdagsliv hun skriver om; deres problemer og drømmer, og ikke minst deres lidenskap. Det er del av disse landenes historie hun forteller, når hun beskriver hvordan de store innlands-præriene gradvist blir omskapt fra villmark til høy-produktive samfunn.

Også for norske lesere er Martha Ostenso en interessant kilde til historisk viten, ettersom hun skildrer de livsforhold som møtte så mange av våre forfedre i deres nye hjemland. Riktignok er det bare et par av hennes romaner som har norske hovedpersoner, men i alle bøkene finner vi et mylder av skandinaviske navn og bi-personer som er med på å gi liv og farge til miljø-skildringen. Enkelte kritikere mener også at hennes mest viljesterke skikkelser har egenskaper som er typiske for skandinaver. En annen skriver at hennes fortellinger har «noe av den kraft, fylde og majestetiske skjønnhet som utgjør storheten i de norrøne legender.» Så fikk hun da også tilnavnet «vikingenes datter» av sin samtid.